Актуальні смисли «Гамлета»

«Характер Гамлета загальнолюдський, особливо в епоху сумнівів і роздумів, в епоху усвідомлення якихось чорних справ, які здійснюються біля них, якихось зрад великому задля нікчемного і вульгарного...»

О.Герцен. «Минуле і думи»

В тому, що, попри існуючі сценічні та кінематографічні інтерпретації «Гамлета», режисери знову і знову звертаються до цього твору, «винні» не вони, а сам Шекспір. Життєва сила твору настільки потужна, що постановники не можуть встояти перед спокусою запропонувати свою версію. І, пропонуючи, мають на увазі, звичайно, не Данію XIУ століття, а реальність, в якій живуть. Бо кожна епоха по-своєму «звихнута». Шекспір допомагає цю звихненість осмислити.

Безперечно, п'єси Шекспіра не можуть бути розмінною монетою – надто висока їхня мистецька та інтелектуальна вартість. Але саме тому вони і виявляють, чого вартий постановник, який береться за ці твори. Цього разу «Гамлет» постав на сцені Київського Молодого, де перед тим з успіхом реалізувались «Дон Жуан» Мольєра та «Рехувілійзор» за п'єсами М.Гоголя та М.Куліша. Інтерпретувати виставу «Трагедія Гамлета» є справою відповідальною, тим більше, що, як засвідчили оперативні відгуки, поміркованість наших критиків у ставленні до класики на сцені заважає їм інтерпретувати побачене. Взагалі, у випадку з «Гамлетом» у Київському Молодому театрі сталась якась аберація – чи то критики в чаду масової культури та комерційної продукції розучилися сприймати серйозні твори, чи, навпаки, навчилися позбавляти сучасний театр права на власне прочитання класики. Характерно, що кожен із критиків, реагуючи на виставу, пропонував свою версію і вони виявились настільки далекі одна від одної, що, здавалося, йдеться про різні вистави. Тим не менше, сам факт реагування вже свідчить, що вистава не залишила їх байдужими.

Це вистава про Гамлета, яким гратися неможливо. Бо він сам гравець.

Найцінніше у виставі С.Мойсеєва те, що вона змушує задуматись, чому трагедія одинака, який кидає виклик офіційній владі (насмілюється це зробити), є сьогодні актуальною.

Ельсинор художника А.Александровича-Дочевського – це середовище, яке не приховує ні загадок, ні таємниць. Воно чітко розкреслено на квадрати, але не тому, щоб зайвий раз нагадати, що світ чорно-білий. Здається, художник вибудував Ельсинор саме так, щоб показати, що білих фігур на цій шахівниці мало, тому нічого не залишається, як чорним трансформуватись у білі (сподіваючись на виграш партії). А Гамлет, навпаки, впродовж усієї вистави залишається в чорному, бо носить жалобу по батькові. Зате Клавдієві та його приспішникам потрібен білий колір для концептуального ствердження оптимізму. Вони приходять на чергове видовище – а для них поєдинок на рапірах Гамлета і Лаерта є саме видовищем – не тільки для того, щоб підстрахувати Лаерта, а й показати всім – це розважальне шоу...

Цей Ельсинор позбавлений зовнішнього лоску, навіть натяку на королівську велич. А оточення Клавдія – це зграя викінчених негідників. Точніше сказати, узурпатор Клавдій формує своє оточення, опускаючи до свого рівня навіть раніше нормальних, порядних людей. «Гамлет» С.Мойсеєва про розтлінну дію клавдіїв. Дію, яка очевидна як для оточення, так і для Гамлета. Звідси таке порівняно спокійне сприйняття при-

Клавдієві потрібен білий колір для концептуального ствердження оптимізму

нцом звістки про те, що батько його, благородний король, загинув від рук Клавдія. Якщо, скажімо, для Гамлета І.Смоктуновського (фільм Г.Козинцева 1964 року) слова Привида стали шоком і йому потрібен був час та немалі зусилля, щоб опанувати себе і прийняти рішення боротись з Клавдієм, то Гамлетові В.Легіна не випадає сумніватися: від добре знає ціну Клавдієві. Мандрівний театр зі своєю виставою «Пастка» – просто ще одна нагода підтвердити очевидне.

«Бути чи не бути?» – не є питанням наших днів. Ніхто не відмінив відомий усім фінал людського життя. Проте сьогодні ніхто не запитує, чи варто чогось домагатися, прагнути справедливості? Бо всі живуть, прагнучи осягнути якомога більше (хто благ, хто знань, хто духовного розвитку), не марнуючи часу на з'ясовування сенсу життя. Робота, дія... Та ба! Трапляються і сьогодні люди, яким не байдужі філософські виміри дійсності, себе в ній, своїх і чужих вчинків (слово «філософські» тут вжито в сенсі «оцінка життя з погляду вічності»). Не для всіх втрачені виміри моралі. Хоча таких мало. Звідси і трагедія Гамлета. Як знайти йому опертя в такій «в'язниці», де все дозволено і аморальністю хизуються? Проте він знає, що злочинець, якого б високого рангу не був, рано чи пізно мусить розплатитися за свій злочин. Узурпатор, братовбивця мусить бути покараний. Про це волає тінь його жертви. Навіть якщо люди довкола не помітили злочину, це не означає, що злочинець може бути спокійний. Жертви, їхні тіні раніше чи пізніше змусять людей прозріти, знімуть з них темні окуляри невідання. Звичайно, можна сказати, що прозріння – це «привілей» людини філософського складу мислення, високої моралі, інтелектуалів. А світ влаштований так, що постійно породжує колізії. І хоча відповідь на питання: "Чому здійснюються злочини?" стара, як світ, проте злочини повторюються знову і знову, а люди, які своєчасно не помітили його, мусять прозрівати...

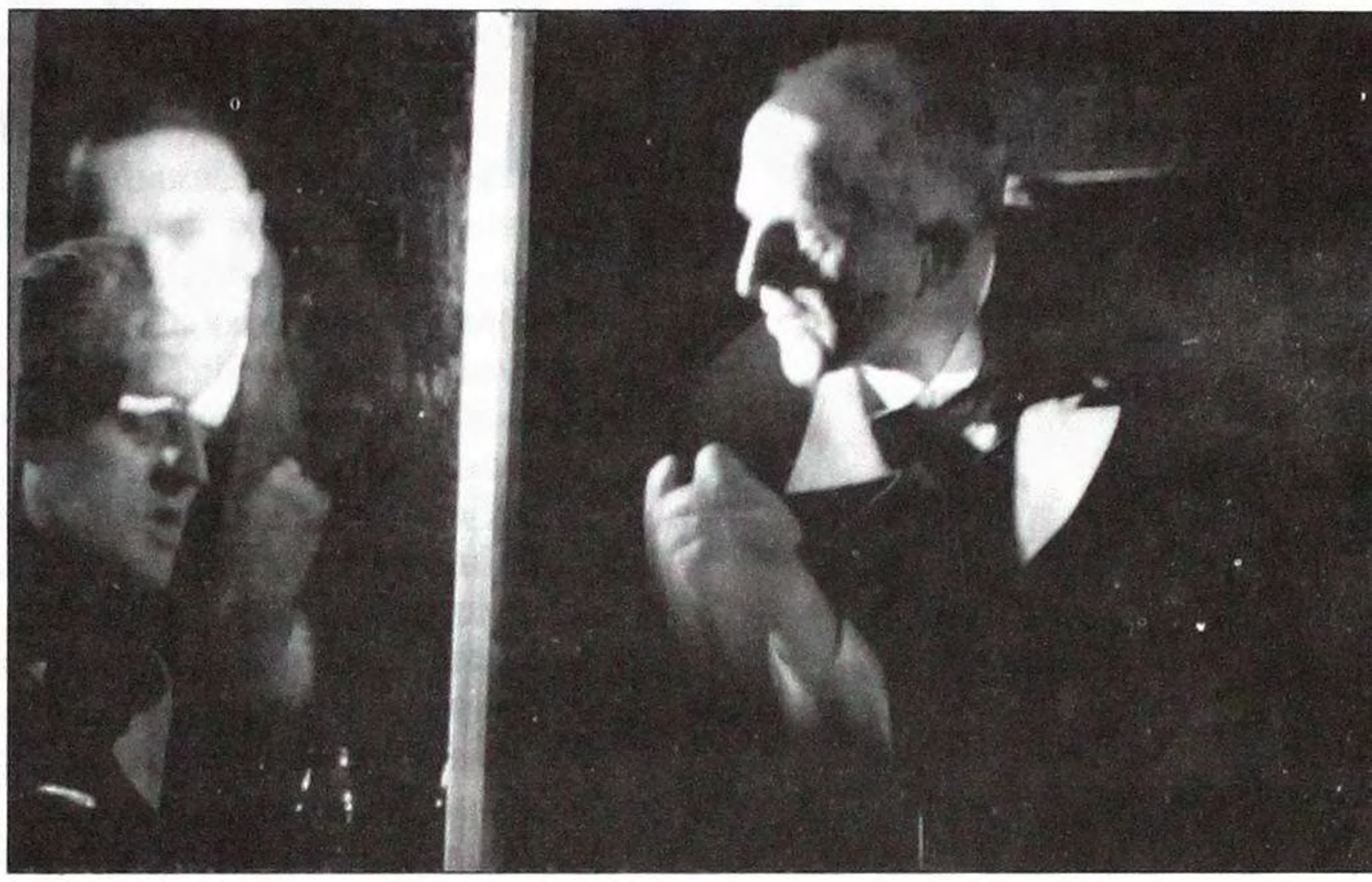

Клавдій С.Боклана у виставі виглядає дрібним злочинцем, тому важко вірити, що він може бути охоплений жахом скоєного, прагнути покаяння. Він самовпевнений, але йому бракує королівської величі. А його почет (на сцені) також не знає, що таке «грати короля». Тому Клавдій справляє враження злодія, який боїться, що його з хвилини на хвилину викриють. Він запростий для цього Гамлета, який знає собі ціну і має силу протистояти, діяти і сіяти страх у таборі ворогів. Хоча не вірить, що, покаравши Клавдія, можна змінити світ. Тут доречно нагадати, що образ Гамлета асоціюється з мислячою людиною, яка постійно охоплена сумнівами, – далося взнаки нашарування інтерпретаторської традиції. З легкої руки Гете активного шекспірівського Гамлета почали тлумачити як мислителя, нездатного до дії. Але час змінив таке тлумачення. Сучасні театри прагнуть вернути Гамлета до активного життя. Зокрема, це підтверджує вистава С.Мойсеєва, де Гамлет – це людина дії, більше того, людина, яка не схибить у дії. І ще оди суттєвий момент: цей Гамлет нізащо не стане іграшкою в чужих руках. До речі, постановники суто театральними засобами увиразнили проблему маніпулювання людьми – одну із пекучих проблем нашого часу. Чітко прокреслено мотив гри, а особливо гри-поєдинку особистостей. Але якщо, скажімо, гратися Офелією, Лаертом та іншими персонажами Клавдієві легко, то він відразу втрачає свою силу й пиху, наштовхуючись на опір Гамлета. Це вистава про Гамлета, яким гратися неможливо. Бо він сам гравець. Він розуміється на тому, що життя – це теж театр і в ньому здобуває перевагу той, хто вміє гратися іншими.

Вистава «Трагедія Гамлета» – подія в театральному житті України. В ній уже в самому тексті (переклад Юрія Андруховича) закладено енергію поєдинку, динаміку дії. Текст відривається від академізму і сполучається з говіркою сучасника. Вистава подарувала ще одну приємну несподіванку – для неї не тільки спеціально перекладалась на українську п'єса, а й писалась музика. І музичні акценти Юрія Шевченка тут відіграють також неабияку роль як у цементуванні вистави, так і в її емоційному сприйнятті.

І насамкінець. Вистава у Молодому підтверджує, що українському театрові під силу складні речі. Що за культурою залишається світоглядна роль, а не тільки місія розважати.

Лариса Іванишина